

razvoj slovenskog sela

mr jože tavčar

sociologija sela 55/56 19 članci

—→ Nalazimo se u fazi intenzivnih rasprava o socijalističkom preobražaju sela i poljoprivrede. Ove rasprave permanentno dotiču kretanja i tendencije na području sociodemografskih promjena, što je i prirodno s obzirom da nije moguće temeljitije usmjeravanje budućih razvojnih putova bez sistematske analize zbivanja i sadašnjih karakteristika.

Ove analize međutim moraju biti u što većoj mjeri usmjerene na sagledavanje regionalnih različitosti, jer upravo respektiranje ovih regionalnih kvaliteta obezbjeđuje realne ocjene i prihvatljive, na činjenicama zasnovane prognoze. Nastojeći da problematiku daljnjeg ekonomskog preobražaja slovenskog sela i poljoprivrede što svestranije sagleda, u posebnom istraživanju provedenom u Istraživačkom centru za samoupravljanje Republičkog vijeća Saveza sindikata Slovenije, usmjerenom na aktualna pitanja razvoja zadrugarstva i kooperacije u selu, posebna je pažnja bila posvećena upravo bitnim karakteristikama suvremenog slovenskog sela. U ovom radu iznosimo osnovne rezultate toga istraživanja.

pristup istraživanju

Prilikom postavljanja istraživačkog projekta *Problemi zadrugarstva i kooperacije u Sloveniji*, njegovih osnovnih problemskih okvira, predmeta istraživanja i cilja — znači, već u svom polazištu projekt je bio usmjeren na istraživanje i proteklih i sadašnjih razvojnih karakteristika slovenskog sela. U svojoj realizaciji projekt je stoga nužno dotakao najbitnija pitanja demografskog i socijalnog razvoja slovenskog sela, uz stalnu prisutnost hipoteze da nije moguće razvijati moderno zadrugarstvo i socijalističku kooperaciju bez njihove povezanosti sa socijalnim ciljevima.

Pošto je osnovni pravac istraživanja bio usmjeren na sagledavanje konkretnih odnosa u istraživanim radnim organizacijama i zadrugama — odnosa u smislu njihove kompleksnosti, to je uz ovu empirijsku analizu istovremeno analiziran i globalan proces koji se u Sloveniji

odvija u ovoj oblasti.¹⁾ Ovo je bilo neophodno učiniti jer bi inače u istraživanju bili suviše »eklektički«, jer sekundarni izvori — pored svoje statističke i metodološke nedovoljne kompleksnosti i komparabilnosti, ipak pružaju informacije koje su u osnovnom sadržaju dovoljno pouzdane.

globalne promjene u strukturi stanovništva slovenije

Tabela 1

Učešće poljoprivrednog stanovništva u ukupnom stanovništvu Slovenije

Godina	Ukupno stanovništvo	Poljoprivredno stanovništvo	Postotak poljoprivrednog stanovništva
1953.	1,504.427	612.627	41,1
1961.	1,691.523	493.365	31,6
1969.	1,710.624	416.509	24,3
1974.*)	1,782.470	320.000	18,0

*) *Poročilo* Republiške skupnosti za zaposlovanje za leto 1974.

Izvor: I. Klemenčič: »Število in udeležba kmečkoga prebivalstva v obdobju 1953 — 1961 — 1969«, *Slovenski demografski simpozij, 1974.*

Brza promjena strukture stanovništva je očita. Međutim, valja istaći da se radi o različitom intenzitetu ovih promjena. Na određenim su područjima promjene brže dok su na drugima sporije, u čemu se uostalom ogleda određena neravnomjernost regionalnog razvoja Slovenije. Tako ni raslojavanje slovenskog poljoprivrednog stanovništva ne teče u pravcu nastajanja čistih nepoljoprivrednika, odnosno kroz ostajanje dosadašnjih poljoprivrednika na njihovoj isključivo za poljoprivredu vezanoj materijalnoj egzistenciji.

Raslojavanje koje je prisutno u slovenskim selima mogli bismo okarakterizirati kao tendenciju ka sve manjem broju čistih poljoprivrednih domaćinstava, te nastajanju sve većeg broja pravih »proleterskih domaćinstava«, uz brojan međusloj poluseljaka odnosno poluradnika. U ovih posljednjih postoji specifičan oblik stjecanja dohotka: dio aktivnih članova domaćinstava se zapošljava i iz radnog odnosa ostvaruje znatan dohodak.

Druga značajna karakteristika jest u tokovima selo-grad. Naime, kretanja u proteklom periodu ukazuju da se u Sloveniji urbanizacija ne odvija kroz jaču koncentraciju stanovništva u gradskim naseljima, već da i pored promjene svoje privredne aktivnosti stanovništvo velikim dijelom i dalje ostaje u selu. Ovdje se ne radi o pukom ostajanju u selu, nego o promjeni ekonomske, socijalne i demografske fizionomije slovenskog sela. Ova kretanja između sela i grada ilustrirat ćemo s nekoliko podataka.

1) S obzirom na društveni cilj istraživanja — doprinos tražiranju racionalne politike u selu, ovaj dio istraživanja je nastojao da pored pokušaja da utvrdi općenitije pravilnosti, tendencije i zakonitosti, ukaže i na neke konkretnije sociodemografske i socioekonomske karakteristike i probleme, kao što je npr. problem žene-poljoprivrednice, ili npr. starosno osiguranje, obrazovanje seljačke omladine, zdravstveno osiguranje, dječja zaštita i sl.

Tabela 2

Kretanje gradskog stanovništva u Sloveniji

Godina	Broj gradskog stanovništva	Učešće gradskog stanovništva u odnosu na ukupno stanovništvo	Porast gradskog stanovništva 1948 = 100	Prosječna godišna stopa rasta
1948.	387.592	27,0	100	—
1953.	438.808	29,2	113	2,5
1961.	530.044	33,3	137	2,4
1971.	667.907	38,7	173	2,3

Izvor: *Slovenija 1945—1975*, Ljubljana, Statistički zavod Slovenije, str. 82.

S obzirom na prevladajuću nepoljoprivrednu strukturu stanovništva očekivali bismo da će učešće gradskog stanovništva biti veće; međutim njegovo je učešće nerazmjerno učešću nepoljoprivrednog stanovništva. Tako je gradsko stanovništvo 1971. godine činilo nešto manje od 39% ukupnog stanovništva, dok je nepoljoprivredno stanovništvo iznosilo 82%. U selu, odnosno u negradskim naseljima, živi danas oko 1,100.000 slovenskog stanovništva, od čega je oko 300.000 poljoprivrednog.

Prema tome *slovensko selo nije više sinonim seljačkog naselja*. U selu već duže vrijeme prevladava stanovništvo čija je egzistencija sve manje povezana s poljoprivredom. Za to stanovništvo primarni sektor postaje sekundarnog značaja. Selo doživljava izrazito svestran utjecaj industrijskog načina života. Nekadašnje klasično selo — sa svojom seljačkom idilom — postalo je prošlost.

Podaci nadalje pokazuju da jedino u naseljima s manje od 50 stanovnika poljoprivrednog stanovništva ima nešto više od polovine, dok u većim naseljima izrazito prevladuje nepoljoprivredno stanovništvo.

promjene u strukturi poljoprivrednog domaćinstva

Odlazak mladih iz poljoprivrednog domaćinstva i njihovo zapošljavanje u društvenom sektoru ostavlja za sobom karakteristično formirano slovensko poljoprivredno domaćinstvo. Istovremeno nastaje, također karakteristično, seljačko-poluseljačko domaćinstvo.

Tabela 3

Broj domaćinstava — po godinama

Godina	Broj domaćinstava	Prosječna veličina domaćinstava
1948.	380.950	3,8
1953.	410.976	3,7
1961.	458.853	3,5
1971.	515.531	3,4

Izvor: *Statistični letopis SR Slovenije 1976*, Ljubljana, RZS SRS, str. 66.

Tendencije proteklog perioda pokazuju porast ukupnog broja domaćinstava koja bivaju sve manja po broju članova. Dakle, slovenska porodica se sve više smanjuje.

Iako u posljednjim godinama nisu vršena takva statistička snimanja koja bi pružala pouzdane podatke i omogućavala njihovo vremensko uspoređivanje, ipak u okviru nastajanja novih domaćinstava možemo pratiti i proces raslojavanja poljoprivrednih domaćinstava.

Tabela 4

Domaćinstva prema izvoru prihoda, 1971. godine

	Ukupno	Poljoprivredna	Mješovita	Nepoljoprivredna
Ukupno	515.531	52.946	70.403	388.644
Struktura	100	12	14	74

Izvor: *Statistički letopis SR Slovenije 1976*, Ljubljana, RZS SRS, 1976, str. 66.

Čisto poljoprivredna domaćinstva godine 1971. činila su samo 12% od ukupnog broja domaćinstava. Deset godina ranije (1960) popis bilježi da je poljoprivrednih domaćinstava (čistih i mješovitih) bilo 194.855. Dakle, njihovo rapidno opadanje je očito.

Ove procese osvjetljavaju i podaci anketa o individualnim poljoprivrednim domaćinstvima (za godine 1968. i 1973.). Iako ove ankete nisu reprezentativne za SR Sloveniju, ipak mogu poslužiti kao orijentacioni podaci koji ukazuju na moguće pravce kretanja.²⁾

Tabela 5

Poljoprivredna domaćinstva prema tipu i prosječnoj veličini posjeda

Tip domaćinstva	Godina	Domaćinstva		Površina u ha	
		N	%	ukupno	obrađiva
Ukupno	1968.	206	100,0	5,7	3,0
	1973.	220	100,0	6,3	2,9
Poljoprivredna	1968.	84	40,8	7,6	3,9
	1973.	55	25,2	9,8	5,0
Mješovita	1968.	122	59,2	4,5	2,5
	1973.	165	74,8	5,2	2,2

Izvor: Anketa.

U međupopisnom periodu došlo je do smanjivanja čisto poljoprivrednih domaćinstava sa 40,8% na 25,2%, dok se broj mješovitih povećao. Istovremeno je u čisto poljoprivrednih domaćinstava došlo do porasta obradivih površina, a u mješovitih do pada. Otuda bi se moglo zaključiti da (naročito) manja poljoprivredna domaćinstva prelaze u mješovita. Ovo se dešava nekako na granici između 4 i 5 ha, dakle površini ispod koje je teško očekivati da će prihod od poljoprivrede biti dovoljan za egzistenciju porodice.

Tabela 6

Aktivni članovi domaćinstava s obzirom na vrstu domaćinstva

Prosječan broj članova domaćinstva	Ukupno		Poljoprivredna		Mješovita	
	1968.	1973.	1968.	1973.	1968.	1973.
Broj aktivnih članova	2,0	2,1	2,0	2,0	2,4	2,2
Struktura aktivnih članova:						
— na vlastitom gospodarstvu	69	57	100	100	42	44
— u radnom odnosu	31	43	—	—	58	56

Izvor: *Prikazi in študije*, Zavoda SR Slovenije za statistiko, letnik XII, št. 6, 1976, str. 148.

Podaci pokazuju odljev aktivnog poljoprivrednog stanovništva u radni odnos. Broj aktivnih članova u čisto poljoprivrednim domaćinstvima stagnira, što znači da se nove generacije ne zapošljavaju u poljoprivredi. Mješovita domaćinstva imaju već više aktivnih članova od čisto poljoprivrednih domaćinstava.³⁾

Svi ovi podaci ukazuju na nekoliko značajnih konstatacija:

- sve je manje čisto poljoprivrednih domaćinstava;
- iz nekada čisto poljoprivrednih domaćinstava stvaraju se strukturno nestabilna mješovita domaćinstva;
- iz mješovitih domaćinstava nastaju nepoljoprivredna domaćinstva koja svoj dohodak stječu isključivo iz radnog odnosa;
- broj aktivnih članova u poljoprivrednim domaćinstvima stagnira, uz njihovu sve nepovoljniju starosnu strukturu;
- u mješovitim domaćinstvima osnovni nosilac poljoprivredne proizvodnje postaje žena.

promjene u veličini posjeda

Ako tražimo odgovore na pitanje, gdje su sada proizvođači poljoprivrednih viškova — jer preko 80% poljoprivrednih viškova u Sloveniji daje individualni sektor poljoprivrede, mogli bismo reći da je takvih prije 15 godina bilo oko 130.000, a u novije je vrijeme ovaj broj opao na oko 112.000. Pri tom se kao robni proizvođači (bilo kakve količine) smatraju oni koji imaju preko 2 ha zemljišta. Ovo su tek približne ocjene, a uz to je i teško očekivati da će npr. posjed s 3 ha moći davati neke značajnije količine proizvoda. To međutim ne znači da je za porodicu na takvom posjedu prihod — robni ili onaj koji se prirodno troši — beznačajan. Treba svakako istaći da su i mješovita domaćinstva značajan proizvođač poljoprivrednih viškova.

2) *Prikazi in študije* Zavoda SR Slovenije za statistiko, letnik XII, 1976, št. 6, str. 147—148.

3) Treba međutim dodati da je i kriterij »aktivnih članova u poljoprivredi« širi, jer se aktivnim članom smatra i osoba u dobi do 65 godina.

Tabela 7

Broj poljoprivrednih domaćinstava, prema veličini posjeda

Godina	Veličina u ha							preko 10 ha
	0,5—1	1—2	2—3	3—4	4—5	5—8	8—10	
1960.	15.551	14.002	19.756	16.355	13.304	27.017	12.113	41.651
1971.	18.069	23.917	19.486	15.130	12.140	23.994	10.914	32.297

Izvor: Za godinu 1960: *Letni pregled kmetijstva*, 1973, Ljubljana, Zavod SR Slovenije za statistiko, 1974, str. 15. (Statistično gradivo št. 25); za godinu 1971: *Statistični letopis SR Slovenije 1976*, str. 78.

Sa stajališta ekonomske i socijalne politike takvo je stanje na području posjedovne strukture vrlo značajno. Usitnjeno domaćinstvo bez udruživanja (bilo kojeg stupnja) nije u stanju da racionalno proizvodi, tj. da iskoristi svoje zemljište i sredstva. S druge strane, malo poljoprivredno domaćinstvo ne može biti garancija socijalnoj sigurnosti i socijalnoj perspektivi. Apsolutna visina dohotka ne može biti tolika da bi obezbijedila ravnopravni start sitnih seljaka i onih koji imaju veća imanja. Sve to ima za posljedicu odlazak omladine s gospodarstva, kao i zaoštavanje socijalnih problema, posebice u pogledu žena-poljoprivrednica i starijih osoba.

neke karakteristike ekonomskog položaja poljoprivrednog domaćinstva

Analiza ekonomskog položaja pomaže sagledavanju socijalnog položaja poljoprivrednih domaćinstava kao i faktičkih mogućnosti za samoosiguranje socijalne sigurnosti i perspektive. U tome jest razlog da ekonomsku snagu poljoprivrednog domaćinstva odnosno gospodarstva valja osvijetliti sa više strana — izvora prihoda, pravaca potrošnje, kao i strukture potrošnje ostvarenog dohotka.

Tabela 8

Dohodak poljoprivrednog domaćinstva — u dinarima

Godina	Ukupan prihod domaćinstva	Dohodak domaćinstva					Ukupni materijalni izdaci i izdaci za usluge
		Ukupno	Novčani prihod iz poljoprivrede	Novčani prihod izvan poljoprivrede	Naturalna potrošnja	Razlika u zalihama	
1971.	30.913	28.981	4.608	17.457	5.918	998	1.532
1974.	77.301	7.309	17.314	40.622	12.182	2.975	4.208
Struktura							
1971.	100	94	15	56	19	3	5
1974.	100	94	22	52	16	4	5

Izvor: *Anketa o poljoprivrednim domaćinstvima 1971—1974*, ZS, SRS—SG — 8/76.

Podaci iz tabele 8 pokazuju da se materijalni položaj poljoprivrednog domaćinstva popravlja. Ukupan novčani brutto-prihod po članu domaćinstva iznosio je godine 1971. mjesečno 476 dinara, a godine 1974. raste na 1.263 dinara. Gledano po izvoru iz kojeg pritječe dohodak, zapaža se da prevlađuje dohodak iz nepoljoprivrednih izvora. Iako ovaj dohodak obuhvaća više od polovine ukupnog dohotka, u toku posljednjih godina dolazi do povećanog učešća dohotka i iz poljoprivrede. Znači, novac od prodaje tržišnih viškova sporo ali nezauzvajno raste.

Svi se ovi podaci odnose na tzv. prosječno poljoprivredno domaćinstvo. No takvo domaćinstvo praktično ne postoji. Zbog toga je neophodno promatrati što se dešava u domaćinstvima s obzirom na njihovu »čistost«, tj. s obzirom na to da li su mješovita ili čista poljoprivredna.⁴⁾

Tabela 9

Struktura dohotka prema tipu domaćinstva, 1971. i 1979. godine
— u dinarima

Godina	Dohodak domaćinstva						
	Ukupan prihod domaćinstva	Ukupno	Novčani prihod iz poljoprivrede	Novčani prihod izvan poljoprivrede	Naturalna potrošnja	Razlika u zalihama	Ukupni materijalni izdaci i izdaci za usluge
<i>Čista</i>							
1971.	22.911	21.160	6.678	6.576	6.369	1.536	1.751
1974.	69.412	64.221	34.079	9.829	14.812	5.502	5.191
<i>Struktura</i>							
1971.	100	92	29	28	28	7	8
1974.	100	91	49	14	21	8	7
<i>Mješovita</i>							
1971.	34.495	32.481	3.681	22.327	5.717	757	2.014
1974.	80.060	76.195	11.452	51.390	11.263	2.091	3.865
<i>Struktura</i>							
1971.	100	94	10	64	17	2	6
1974.	100	95	14	64	14	3	5

Izvor: Anкета o poljoprivrednim domaćinstvima 1971—1974, Ljubljana, ZS SRS, SB 8, 1976.

Očigledne su razlike u ekonomskom položaju čistog i mješovitog poljoprivrednog domaćinstva; mješovito je domaćinstvo i ranije i sada živjelo bolje u odnosu na čisto domaćinstvo. Međutim, danas čisto poljoprivredna domaćinstva postaju sve značajniji proizvođači poljoprivrednih viškova: skoro polovina novčanog prihoda takvog do-

4) Doduše, i ovdje se javlja poteškoća, koja se ispoljava u tome da unutar čistih i mješovitih domaćinstava postoje značajne razlike. Ovo je posebno prisutno s obzirom na veličinu posjeda.

Tabela 10

Struktura dohotka prema veličini posjeda, 1971. i 1974. godine

— u dinarima

Veličina posjeda	Dohodak domaćinstva						Ukupni materijalni troškovi i izdaci za usluge
	Ukupan prihod domaćinstva	Ukupno	Novčani prihod iz poljoprivrede	Novčani prihod izvan poljoprivrede	Naturalna potrošnja	Razlika u zalihama	
<i>Do 2 ha</i>							
1971.	22.076	21.117	1.247	16.445	3.434	11	899
1974.	61.373	59.354	1.618	50.876	6.241	619	2.019
Struktura							
1971.	100	96	6	74	16	—	4
1974.	100	97	3	83	10	1	3
<i>2—3 ha</i>							
1971.	24.382	23.066	2.611	14.635	5.048	772	1.316
1974.	60.505	57.114	8.006	35.762	10.734	2.612	3.391
Struktura							
1971.	100	95	10	59	21	3	6
1974.	100	94	13	59	18	4	6

<i>3—5 ha</i>									
1971.	29.618	28.169	3.940	17.552	6.097	580	1.449		
1974.	66.140	62.534	10.142	40.529	11.457	366	3.606		
Struktura									
1971.	100	95	13	59	20	2	5		
1974.	100	95	15	61	17	—	5		
<i>5—8 ha</i>									
1971.	28.854	26.254	5.484	12.794	7.190	785	2.600		
1974.	72.279	68.064	22.271	22.672	15.563	7.540	4.533		
Struktura									
1971.	100	91	19	44	25	3	9		
1974.	100	93	30	31	21	10	6		
<i>Više od 8 ha</i>									
1971.	43.369	40.278	8.495	21.444	7.959	2.379	3.091		
1974.	110.670	103.393	41.196	38.100	18.610	5.487	7.277		
Struktura									
1971.	100	93	20	49	18	5	7		
1974.	100	93	37	34	17	5	6		

izvor: Anкета o poljoprivrednim domaćinstvima 1971—1974, Ljubljana, ZS SRS, SB 8, 1976.

maćinstva potječe iz rada u poljoprivredi, što je rezultat iznošenja viškova na tržište. Radi se dakle o značajnom skoku: učešće ovog dohotka iznosilo je 1971. godine 29%, a 1974. 49%, uz istovremeni pad vlastite prirodne potrošnje.

S druge strane, u mješovitim je domaćinstvima učešće ličnih dohoda iz radnog odnosa i uopće iz nepoljoprivrednih izvora bilo i ostalo visoko. Međutim, raste značaj učešća prihoda od prodaje poljoprivrednih proizvoda, što govori u prilog ranijoj tvrdnji da su i mješovita domaćinstva značajni proizvođači poljoprivrednih viškova.

Iz podataka u tabeli 10 možemo uočiti nekoliko značajnih činjenica. U domaćinstava s posjedom do 2 ha (kojih je prema anketi u 1974. godini bilo 32,7%) izrazito raste učešće dohotka ostvarenog izvan poljoprivrede. Ova su domaćinstva beznačajan proizvođač poljoprivrednih viškova, štoviše učešće dohotka iz tog izvora opada.

U domaćinstava s obradivim zemljištem 2—3 ha i 3—5 ha učešće dohotka koji potječe iz poljoprivrede također je nisko. Međutim, u svih njih je učešće prirodne potrošnje toliko da njome pokrivaju značajan dio svojih potreba, posebno u ishrani. To su domaćinstva koja se najlakše prilagođavaju poremećajima na tržištu poljoprivrednih proizvoda.

U slijedeće dvije kategorije domaćinstava (tj. onih s posjedom 5—8 ha i onih s više od 8 ha) dolazi do kvalitetnih promjena. U njih opada učešće dohotka koji potječe izvan poljoprivrede a raste učešće novčanih prihoda ostvarenih iz poljoprivrednih viškova. Međutim i ovdje nikako ne smijemo zanemariti učešće ličnih dohoda iz radnog odnosa koje je izvanredno značajno. Valja istaći da je ovo učešće u zemljoradnika s posjedom iznad 8 ha skoro istog opsega kao i u onih koji imaju posjed manji od 8 ha. Znači da se elementat »mješovitosti« javlja i u imućnijih seljaka.

Istraživanje je pokazalo da se u ovih značajnijih proizvođača poljoprivrednih viškova javlja izrazita želja da izjednače svoj socijalni položaj s radnicima u drugim područjima udruženog rada. Nameće se potreba da se utvrdi da li su domaćinstva s posjedom većim od 5 ha po svom sadašnjem ekonomskom položaju u stanju da svojim neposrednim doprinosom za različite oblike socijalne sigurnosti pokriju sve rizike koji u ovakvom osiguranju nastaju. Jedno je međutim jasno: domaćinstva s većom površinom obradive zemlje faktički i dalje predstavljaju rezerve radne snage, koju modernizacija poljoprivrede nužno sve više oslobađa.

struktura potrošnje u poljoprivrednom domaćinstvu

Strukturu potrošnje analizirat ćemo prema istim varijablama kao i strukturu dohotka (tabela 11).

Najveći dio dohotka poljoprivrednog domaćinstva namijenjen je potrošnji unutar domaćinstva. Učešće samog domaćinstva u novijem periodu ne doživljava bitnih promjena, iako opada učešće potrošnje vlastitih proizvoda. To znači da sve veći dio svojih potreba, pa i u ishrani, ova domaćinstva pokrivaju kupovinom. To je pokazatelj i bo-

Tabela 11

Struktura potrošnje poljoprivrednih domaćinstava, 1971. i 1974. godine

— u dinarima

— prosječno po anketiranom domaćinstvu

Godina	Potrošnja u domaćinstvu				Porez i osiguranje	Ulaganja u gospodarstvo	Ulaganje u stan	Nabavka mašina za zanatstvo i domaćinstvo	Otplata dugova	Razlika u zalihama, proizvodima i stoci	Razlika u gotovini
	Dohoci i druga primanja	ukupno	u novcu	u naturi							
1971.	28.981	17.287	11.609	5.678	635	3.923	976	197	368	998	4.597
1974.	73.093	42.405	31.226	11.179	2.010	11.082	3.557	1.159	3.909	2.975	5.996
Struktura											
1971.	100	59,6	40	19	2	13	3	1	1	3	15
1974.	100	58,0	42	15	2	15	5	2	5	4	8

Izvor: Anкета o poljoprivrednim domaćinstvima 1971—1974, Ljubljana, ZS SRS, SB 8, 1976.

lje strukture ishrane, a i obratno — iznošenje sve većeg dijela vlastite proizvodnje na tržište pokazuje tržišnu orijentaciju u poljoprivrednoj proizvodnji.

Nadalje, raste učešće sredstava za unapređenje poljoprivredne proizvodnje. Sredstva koja se ulažu u stanove doduše i dalje nisu velika, pa stambeni standard poljoprivrednika u odnosu na standard radnika zaostaje. Očigledno je da sredstva za proširenu reprodukciju poljoprivrede imaju prednost. Vidimo također da dugovi poljoprivrednika rastu, a istovremeno se javlja i interes za štednju; ovaj interes je svakako uvjetovan mogućnostima nabavke različitih strojeva i opreme. Tako se relativno manje učešće gotovih sredstava kompenzira u otplati različitih kredita, koji su sve brojniji u seljačkim domaćinstvima. Spomenimo još da opterećenje porezima nije veliko.

Ako bismo u ovim općim podacima tražili odgovor na pitanje gdje su mogućnosti za preraspodjelu sredstava u unutrašnjoj potrošnji poljoprivrednog domaćinstva koja bi omogućavala i pokrivanje različitih oblika socijalnih prava (npr. za potpuno osiguranje za slučaj starosti i invalidnosti, za prošireno zdravstveno osiguranje, osiguranje za slučaj materinstva i sl.), mogli bismo tvrditi da ovakva preraspodjela zasada realno nije moguća u svim pravcima, a morala bi ići ili na račun ishrane ili na račun opremljenosti sredstvima rada. Međutim, takve se mogućnosti ipak razvijaju, pridonoseći ostvarivanju ravnopravnijeg položaja zemljoradnika. No i ovdje probleme valja posmatrati diferencirano, posebno s obzirom na tip domaćinstva.

Podaci iz tabele 12 pokazuju da čisto poljoprivredna domaćinstva potroše apsolutno i relativno manje sredstava za potrebe svoga domaćinstva. Ona relativno malo ulažu u stambenu izgradnju a mnogo više u opremljenost gospodarstva. Također, manje ulažu na štednju. U odnosu na ranije godine, ona ostvaruju sve značajnije poljoprivredne viškove, koje prenose u slijedeću ekonomsku godinu. Iako se ovdje radi o osnovnom stadiu i sjemenskoj robi, ipak već i to pokazuje da im je reproduktivna sposobnost jača.

U mješovitim je domaćinstava prisutna izrazita razlika i opsegu potrošnje u domaćinstva; u njih je novčana potrošnja veća od one u poljoprivrednom domaćinstvu. Značajno je i to da im ulaganja u gospodarstvo nisu malena, iako su manja — što je i prirodno — od ulaganja u poljoprivrednih domaćinstava. Pored toga što ova domaćinstva ulažu više u stanove (što je uvjetovano povoljnijim kreditnim i drugim okolnostima), očigledno je da se mješovita domaćinstva ne odriču ni modernijeg rada na svojim imanjima. Ova su domaćinstva značajniji ulagači u štednju a i otplate kredita su im veće. Možemo dakle ustvrditi da *mješovito poljoprivredno domaćinstvo u Sloveniji danas živi bolje od čistog poljoprivrednog domaćinstva*. Potrošnja mu je znatno veća, a struktura potrošnje bogatija.

Domaćinstva sa malim posjedom do 2 ha dobar dio svoga dohotka potroše u svom domaćinstvu. Ona malo ulažu u opremanje gospodarstva, a mnogo više ulažu u stambenu izgradnju. U njih je primjetna orijentacija na veći stambeni standard, a dosta sredstava potroše i za nabavku različitih zanatskih strojeva. Ova kategorija nema tržišnih viškova i najčešće sve vlastite proizvode potroši u domaćinstvu u naturalnom obliku. Poljoprivreda je u njih zaista sporedna a rad izvan poljoprivrede temeljna je osnova egzistencije.

Tabela 12

Raspodjela dohotka prema tipu domaćinstva, 1971. i 1974. godine
— u dinarima

Tip domaćinstva	Potrošnja u domaćinstvu										Razlika u zalihama, proizvodima i stoci	Razlika u gotovini
	Dohoci i druga primanja	ukupno	u novcu	u naturi	Porez i osiguranje	Ulaganja u gospodarstvo	Ulaganje u stan	Nabavka mašina za zanatstvo i domaćinstvo	Otplata dugova	Razlika u		
<i>Cista poljoprivredna</i>												
1971.	21.160	12.717	6.712	6.005	692	4.960	322	—	193	1.536	740	
1974.	64.221	35.073	21.225	13.848	1.851	13.133	1.726	406	4.623	5.502	1.907	
Struktura												
1971.	100	60	3	28	3	23	1	—	1	1	3	
1974.	100	54	33	21	3	20	3	1	1	9	3	
<i>Mješovita</i>												
1971.	32.481	19.332	13.801	5.531	610	3.459	1.269	285	446	757	6.323	
1974.	76.195	44.969	34.724	10.245	2.066	10.365	4.197	1.422	3.659	2.091	7.426	
Struktura												
1971.	100	60	42	17	2	10	4	1	1	2	19	
1974.	100	59	45	13	3	14	5	2	5	3	10	

Izvor: Anкета o poljoprivrednim domaćinstvima 1971—1974, Ljubljana, ZS SRS, SB 8, 1976.

Tabela 13

Raspodjela dohotka prema veličini posjeda, 1971. i 1974. godine
— u dinarima

Veličina posjeda	Dohoci i druga primanja	Potrošnja u domaćinstvu		Porez ili osiguranje	Ulaganja u gospodarstvo	Ulaganje u stan	Nabavka mašina za zanatstvo i domaćinstvo	Otplata dugova	Razlika u zalihama, proizvodima i stoci	Razlika u gotovini
		ukupno	u novcu u naturi							
<i>Do 2 ha</i>										
1971.	21.117	13.179	9.745	3.434	239	1.327	3	386	11	4.959
1974.	59.354	40.046	33.840	6.206	1.091	7.003	1.544	2.404	619	4.813
Struktura										
1971.	100	62	46	16	1	6	—	2	—	23
1974.	100	67	57	10	2	12	3	4	1	8
<i>2—3 ha</i>										
1971.	23.066	15.355	10.307	5.048	545	1.573	—	356	772	3.205
1974.	57.114	38.249	27.541	10.708	822	995	—	1.076	2.612	10.377
Struktura										
1971.	100	67	45	22	2	7	—	2	3	14
1974.	100	67	48	19	1	2	—	2	5	18

3—5 ha											
1971.	28.169	17.131	11.051	6.080	557	2.270	367	—	304	580	6.960
1974.	62.534	44.509	33.044	11.465	2.998	5.677	1.414	62	1.377	366	6.131
Struktura											
1971.	100	61	39	22	2	8	1	—	1	2	25
1974.	100	71	53	18	5	9	2	—	2	—	10
5—8 ha											
1971.	26.254	15.741	9.264	6.477	968	3.928	47	—	287	785	4.498
1974.	68.046	40.595	25.601	14.994	2.747	6.625	2.125	21	2.564	7.540	5.850
Struktura											
1971.	100	60	35	25	7	15	—	—	1	—	17
1974.	100	60	38	22	4	10	3	—	4	11	8
Više od 8 ha											
1971.	40.278	22.735	15.930	7.505	942	8.474	1.188	644	425	2.379	3.491
1974.	103.393	46.190	30.834	15.356	2.620	29.979	2.385	2.225	8.783	5.487	5.724
Struktura											
1971.	100	56	40	16	2	21	3	1	1	6	8
1974.	100	44	29	15	2	29	2	2	8	5	5

Izvor: Anketa o poljoprivrednim domaćinstvima 1971—1974, Ljubljana, ZS SRS, SB 8, 1976.

U domaćinstava s posjedom 2—3 ha značajna je orijentacija ka poboljšanju materijalne baze, te većoj opremljenosti gospodarstva. To je kategorija koja živi između poljoprivrede i društvenog sektora. Očevidno je da se dio dohotka ostvarenog izvan poljoprivrede, tj. iz radnog odnosa, ulaže i u poljoprivrednu opremu. Među domaćinstvima sa posjedom 3—5 ha brojna su čista poljoprivredna čija su ulaganja u poljoprivredu značajna. Domaćinstva s posjedom 5—8 ha pokazuju relativno nisku potrošnju u domaćinstvu, značajna ulaganja u opremljenost, uz zapostavljanje stambenog standarda. »Bogatiji« seljaci, s posjedom većim od 8 ha razlikuju se od ostalih — njihova su domaćinstva akumulativno sve sposobnija, rastu im ulaganja u opremljenost, a rastu i tržišni viškovi. Dakle, prioritet imaju ulaganja u opremljenost, ali ne zaostaju ni ulaganja u stambeni standard.

* * *

Svi ovi elementi govore o kompleksnim kretanjima unutar strukture slovenskog poljoprivrednog stanovništva; oni upravo čine ekonomski i socijalni okvir za programiranje socijalno-ekonomskog razvoja slovenskog sela.

Development of the Slovenian Village

Summary

In this study the author presents a part of the results from the project «Problems of cooperativism and cooperation in Slovenia». In this he uses the statistical data rather than the empirical results. He analyses the following: global changes in population structure of SR Slovenia, changes in structure of agricultural households, changes in the size of farms, sources and structure of income in agricultural households, as well as the structure of consumption in agricultural and part-time households.

The author has established that in the villages of SR Slovenia a process of dissolving of the agricultural population is taking place. As the number of pure agricultural households is decreasing, the number of «proletarian» households is increasing. The intermediate stratum of part-time farmers — part-time workers is very numerous. Urbanization is not due to stronger concentration of population in towns, but to the fact that villages are becoming urbanized. The rural population is, namely, leaving agriculture as a profession, and is taking jobs in non-agricultural activities, remaining, however, to live mostly in the village. Therefore, the Slovenian village of today is no more a synonym for a rural settlement.

Out of the total of 515 thousands of households in SR Slovenia only 12 percent are agricultural, 14 percent are part-time agricultural and 74 percent are non-agricultural. Agricultural households are rapidly changing into part-time ones, in order to finally become non-agricultural.

The number of active members in agricultural households stagnates, so that today there are mostly elder people. In mixed households women are

Развитие деревни в Словении

Резюме

В работе частично показаны результаты проекта: «Проблема сельскохозяйственных семейных задруг и кооперирования в Словении». При этом, в значительной степени использованы статистические данные чем показатели эмпирических исследований. Анализируются следующие вопросы: обще изменения в структуре населения СР Словении, структурные изменения сельских домашних хозяйств, изменения в объеме сельскохозяйственного имущества, источники и структура доходов сельских хозяйств и структура потребления сельских хозяйств и хозяйств смешанного типа.

Автором обнаружен процесс расслоения сельскохозяйственного населения в селах СР Словении. Число чистых (прямых) сельских домашних хозяйств занижается и в то же время повышается численность «пролетарских» домашних хозяйств и часто наличествует междуслой — полукрестьян — полурбочих. Урбанизация, которая имеет место в настоящее время, не подразумевает концентрацию и быстрый рост городского населения — урбанизируется сельская местность! Хотя структура занятости в сельском хозяйстве изменяется, т.е. имеет место отлив рабочей силы из сельского хозяйства в несельскохозяйственные секторы, ушедшие из сельского хозяйства и дальше проживают в селе. По этому в данный момент село Словении не является больше синонимом сельского поселения.

Из всей численности (515 тыс. хозяйств) в СР Словении, только 12% приходится на долю сельских хозяйств — 14% на хозяйства смешанного типа и 74% на хозяйства в рамках несельскохозяйственных секторов.

Сельские домашние хозяйства очень быстро переходят в хозяйства смешанного типа и в конечном результате — в несельскохозяйственные.

those, who mostly work on the farm and in the barnyard. Agricultural households, without regard to the existing unfavourable structure of workers, live today much better than before, due to the specialization in agricultural production and placing on market of surplus-goods. The money, earned in this way, is being invested into agricultural expanded reproduction and furnishing of farms and only after this, into housing construction and savings. The part-time agricultural households (whose financial consumption is larger than in agricultural ones) invest also mostly into furnishing of farms, although less than agricultural households. However, mixed households invest more in the increase of housing standard and in furnishing of households than agricultural ones do, and their instalments as well as savings are higher. Shortly, part-time agricultural households in Slovenia live today considerably better than pure agricultural households.

Обнаружен застой в численности членов активно занятых в сельском хозяйстве и это главным образом лица преклонного возраста. В хозяйствах смешанного типа в имении и экономическом дворе (приусадебный участок) чаще всего работает женщина. Наблюдаются также различия в экономическом положении сельских хозяйств и хозяйств смешанного типа. Несмотря на существующую неблагоприятную структуру рабочей силы, сельские домашние хозяйства в нынешнее время стремятся к повышению жизненного уровня и в этом достигли лучших результатов чем в прошлом. Это объясняется специализацией сельскохозяйственного производства и осуществлением товарных излишков которые предлагаются на рынок сбыта. Приобретенные денежные средства инвестируются в расширенное воспроизводство сельского хозяйства и оснащение хозяйства и только затем — в жилищное строительство и сбережение. Хозяйства смешанного типа (у которых денежные зараты выше чем у сельских домашних хозяйств) в большей мере инвестируют средства на оснащение хозяйства но в меньшем масштабе чем сельские домашние хозяйства. Тем не менее, хозяйства смешанного типа концентрируют средства на повышение жизненного уровня и оснащенность хозяйства в большей мере чем сельские домашние хозяйства, их кредитные взносы выше и уровень личного сбережения тоже выше. Одним словом, жизненный уровень и жилищные условия хозяйств смешанного типа в Словении в нынешнее время лучше чем в сельских домашних хозяйствах.